

Sunum Raporu: 26.04.2016

Burak ASLANER – Mehmet Ali BAŞARAN

DEVLET AKLI ve HUKUK DEVLETİ

Modern devletin ortaya çıkmasının sebebi olarak “devlet akli”, sonucu olarak da “hukuk devleti” kavramları 20. yüzyılın ikinci yarısından bu yana sıkça gündeme gelmiş, tartışılmıştır. Türk siyasal hayatı için çok eski sayılmayan bu kavramlar hem dış siyaseti hem de iç siyaseti anlamlandırmada önemli bir yer teşkil etmektedir.

“Devlet Akli” ve “Hukuk Devleti” kavramları Batı düşüncesinin evlatları olarak doğmuş ve büyüyerek tüm dünyada etkili olmuştur. Devlet akli, saf egemenlik ve Makyavelizm ile birebir örtüşmektedir. Zaten bu doktrinin fikir babası İtalyan bir devlet adamı olan Niccolò Machiavelli’dir.

Machiavelli “Prens” adlı meşhur kitabında bir hükümdarın nasıl olması ve neler yapması gerektiğini anlatırken, bir yönetici veya devlet başkanının, devletin çıkarları için verdiği sözlerden dönebileceğini, ahlak, hukuk, din vb. kurullarla kendini bağlamayacağını, gerekiyorsa pekâlâ zalim, cimri olabileceğini, elde edilen iktidarı sürdürmek için tüm araçları meşru kılabilceğini ifade etmiştir.

Söz konusu düşüncenin ortaya çıkması 16. yüzyılın ortalarına rastlar. Bu tarihten itibaren Avrupa’da ve dünyada 300 yıl boyunca ardı ardına oldukça kanlı savaşlar yaşanacaktır.

Hukuk devleti 19. yüzyılın başında Alman burjuvasının ideolojisi olarak bugünkü Almanya’da ortaya çıkmıştır. Alman topraklarında ortaya çıkmasına gerekçe olarak pek çok neden sayılabilirse de temel neden ekonomi alanındaki gelişmeler ve buna bağlı olarak siyasi bir oluşum arayışı olmuştur. Almanya kuzey denizine ve Atlantik deniz yoluna uzak olmasından dolayı kapi-

talist gelişimini geç tamamlamıştır. Almanya'da yaşayan feodal beyler hukuki, siyasal ekonomik ve askeri ayrıcalıklarını koruyorlardı. Bunların tek bir devlet halinde bir araya gelmesi için bürokratik kurallara ihtiyaç vardı. Bu ihtiyaç hukuk devleti doktrinini ortaya çıkardı.

Liberalizme göre devlet Leviathan adlı –temsili- bir canavardır. Ancak hukuk kuralları ile dizginlenebilir ve düzene kavuşturulabilir. Hukuk devleti aslında saf egemenlik olan devlet aklının törpülenmesi için ortaya çıkarılmış ve uluslararası alanda bir denge oluşturulmuştur. Ne var ki takip eden yıllarda kanlı savaşlar son bulmamıştır.

İdealize edilen hukuk devleti anlayışında ilk olarak kanunların olması gerekir ve bu kanunlar devlet yönetiminin nasıl olması gerektiğini ve sınırlarını belirtir. Ancak kanunlar yine devleti yönetenler tarafından oluşturulacak ve yine meşruiyetini devlet sağlayacaktır. Bir kısır döngü içinde kaynak ve meşruiyet sorunu yaşayan bir devlet ortaya çıkmaktadır. Oysaki bu arayış bir kaybedişin sonucudur. Sorulmalı: “Batı Medeniyeti”nden önce bir topluluk yok muydu? İnsanlar birbirleriyle olan münasebetlerini, bugünkü anlamda kamu düzenini sağlayamıyor muydu? Ya da devlet dedikleri bir mekanizma, bir organizasyon yok muydu? Dahası, Batıdan önce insanlar barbar mıydı?

Toplum ve coğrafyaların hafızalarına bakıldığında, İslâm Devleti'nin, Osmanlı Devleti'nin ve Roma Devleti'nin etkileri, insanlığa katkıları bugün dahi görülmektedir. Bu devletler modern devletten önce varlık göstermiş, derinlere kök salacak biçimde hüküm sürmüşlerdir. Oysa Batı düşüncesinin ortaya koyduğu hukuk devleti doktrinini dikkate alırsak, 160 yıl boyunca Doğu dünyasını harabeye çeviren Moğol Devleti, 200 yıldır Doğuyu ve İslâm dünyasını sömüren İngiltere, Fransa gibi Batı devletleri; bütün bir Amerikan kıtasını sömürdükten sonra Pasifiği ve Doğu dünyasını sömüren Amerika birer hukuk devletidir.

Hukuk devletinin temel olarak iki yönü bulunmaktadır; bunlardan biri devletin bir hukuka tabi olması(yasallık), diğeri ise sahip olunan hukukun maddi içeriğe sahip olması(adalet). Ayrıca hukuk devletleri için bugün insan hakları büyük önem arz eder ve devletler hiçbir koşulda insanların temel haklarına aykırı işlem veya eylemde bulunamaz. Bir kavram olduğu gerçeği yanında tarihi ve ideolojik anlam ve arka planları bir tarafa bırakılırsa Batıdan önce İslâm devletlerinde hukuk devletinin temelini oluşturan bütün insan hakları, olanca kapsam ve içeriği ile yalnız klasik çerçevesi içinde değil sosyal haklar ile birlikte, insanlara Kur'an-ı Kerim'de tanınmıştı. Siyasal yönü olmayan temel insan hakları ile iktisadi yönü olan haklar açısından insanlar arasında hiçbir fark yoktur, tam bir eşitlik vardır. İnsan, Allah'a doğru sonsuz tekâmül yolculuğunu sürdürmesi için yaratılmıştır. Devletin varlık sebebi ve tek görevi de bu tekâmül yolundaki her türlü engeli kaldırmaktır. Böyle olunca da "Tabii hukuk isteriz!" nidasına gerek duyulmamış, Hukuk devleti özlemini, hatta hukuk devleti özleminden öte hak ve adalet talebini

ifade için "Şeriat isteriz!" formülü kullanılmıştır. Bugün bile hukuk dilimizde kullanılan "meşru" teriminde bu kullanımın izi vardır. Batı dünyasının bu doktrine ulaşması bir hayli yorucu olmuş ve zaman almıştır. Tarih 20. yüzyılın ikinci yarısını bulmuş ve böylece yüzyıllar sonra İslâm'ın hareket noktalarından birisine varmış oldular. Ancak bu varış, Batılı devletlerin hukuk devleti anlayışını kendi iç politikalarında başarıyla uygulaması, dış politika söz konusu olduğunda kendileriyle derin bir çelişkiye düşmesiyle sonuçlanmaktadır. Bir başka ifadeyle insan haklarında 'ben' ve 'öteki' ayırımı Batı'nın reel uygulaması olmuştur.

"Hukuk Devleti" kavramı Türkiye'de ilk defa 1961 Anayasasında kendisine yer bulmuştur. 1982 Darbesi neticesinde yapılan anayasa değişikliği ile devlet yönetiminde yeni bir anlayış ortaya konmuştur. Bu anlayış, yüce - kutsal devlet anlayışına dayanmaktadır. Takip eden yıllarda ülke kamuoyunda açıklanamayan olaylar, faili meçhuller, sivil toplumun etkisiz kılması, askeri hegemonyanın, başta sivil siyaset olmak üzere hayatı tümüyle kuşatması, hukukun hayattan dışlanmasına kadar varan feci bir yıkım sürecini beraberinde getirmiştir. Bu yıkım sürecinin etkileri henüz tam manasıyla sona ermiş değildir. Adaleti amaç edinen bir hukuk mantığı üzerine sivil bir anayasa inşa edilse bile, köhneleşerek kökleşmiş hukuk mantığı nedeniyle yıkım sürecinin uzun zaman devam edeceği düşünülmektedir.

Türkiye'de devlet aklı araç olarak; "Milli İrade", "MGK", "Kırmızı Kitap", "Devlet Sırrı" ve "Olağanüstü Hal" gibi kavram ve kurumları kullana gelmiş ve soğuk yüzünü her daim hissettirmiştir. Devlet aklı ve bu aklın icraatları sonucu Türkiye uzun yıllar insan hakları karnesi zayıf ülkeler liginde oynamaya mahkûm edilmiştir. Yargı siyasallaşmış, kendine hukuktan bağımsız bir yol ve yordam edinmiş, adeta kapanın elinde kalan ve ötekileştirilenlerin kafasına vurulan bir sopaya dönüştürülmüştür. Bilhassa siyasi davalarda mahkemeler tiyatro sahnelerine dönüşmüş, yargıya olan güven yerlerde sürünmüştür. O kadar ki, gelinen noktada, "Yargı" karşısında herkes "ilginç" bir şekilde yargıya güvenmemek seçeneğinde eşitlenmiştir.

Adaletin mülkün temeli olduğu düsturu sadece bir duvar yazısı kadar hükme sahipken, daha fazlasını beklemek mümkün olabilir mi? Adaleti değil "her ne surette olursa olsun" iktidarı ve devamını sağlamaya ayarlı bir devlet aklının varacağı yer güvensizlikten, kargaşadan ve hukuksuzluktan başka bir yer olamaz. Nitekim sorumlu/sorumsuz siyasetçiler, devlet adamları da bu hukuksuzluktan nasiplerini alarak yargı kararlarını tanımadıklarını, uygulamayacaklarını, Anayasayı (aslında hukuku kastederek) bir kere delmekle bir şey olmayacağını söyleyebilir hale gelmişlerdir. Hukuku geliştirip yaygınlaştırmak yerine, dilediği gibi, dilediği yerden kopararak, devlet aklına bir tuğla daha koymayı ifade eden beyanlar ve beyanların dayandığı zihniyet ortadan kaldırılmadan, dillere pelesenk olmuş Hukuk Devleti, bildik devlet aklına teslim olmaktan öteye geçmeyen bir hayal olmaktadır.

Bu toprakların kadim inanç ve kültürü ile yoğrulmuş insanlara düşen, modern veya post modern, ulusal veya uluslar üstü herhangi bir devlet aklı ile değil, öğretisi ‘vahiy’, öğretmenleri ‘Peygamberler’ olan İslâm’ın aklı ile düşünmektir. Bireysel olduğu kadar kurumsal işlerinde de adaletle hareket etmek, yeryüzünü bu en temel, farz olan düstur ile imar etmektir. Kaldı ki İslâm, ona inananlara devleti değil adaleti emretmektedir. Devlet hedef değildir. Müslüman için devlet adaleti kurumsallaştırmanın bir aracı, hak ile yürünecek bir sürecin doğal bir sonucudur. Ancak ne yazık ki, 1960’lardan bu yana devlet kutsallaştırılmış, amaç haline getirilmiştir.

Devletçilikten, kavmiyetçilikten, sağcılıktan, solculuktan, muhafazakârlıktan vs. sapmalardan soyutlanan, her türlü kirden ve ağırlıktan kurtulan Müslüman aklı insanın izzetini ve haklarını korumaya hazır, yeryüzünde adaleti tesis etmeye muktedirdir. En azından bulunduğu yerde hakikati ayet gibi yansıtan, gönüllü bir temsilcidir.